

İLAHİYAT FAKÜLTESİ

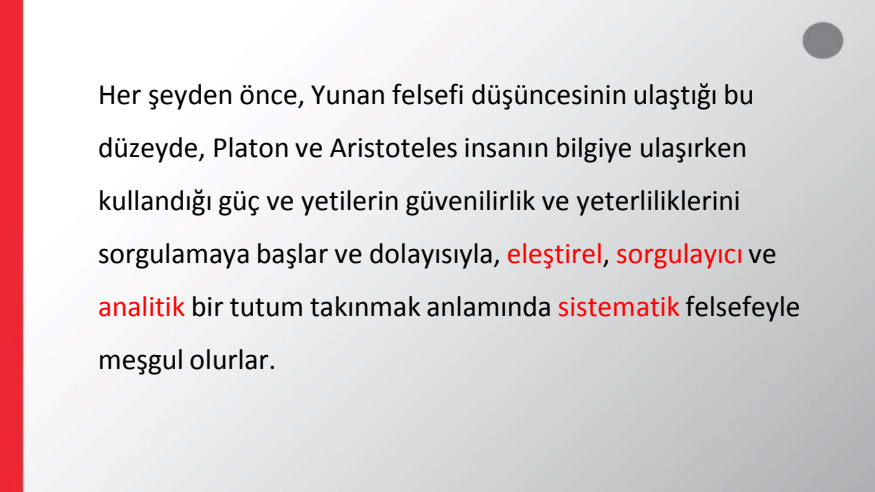
FELSEFE TARİHİ

ÜNİTE 4 İLKÇAĞ FELSEFESİ / Sistematik Felsefe Platon (Eflatun)

Sistematik Felsefe

İlkçağ felsefenin üçüncü ve sonuncu dönemi, Platon ve Aristoteles gibi iki büyük filozofun felsefelerinden oluşan sistematik dönemdir.

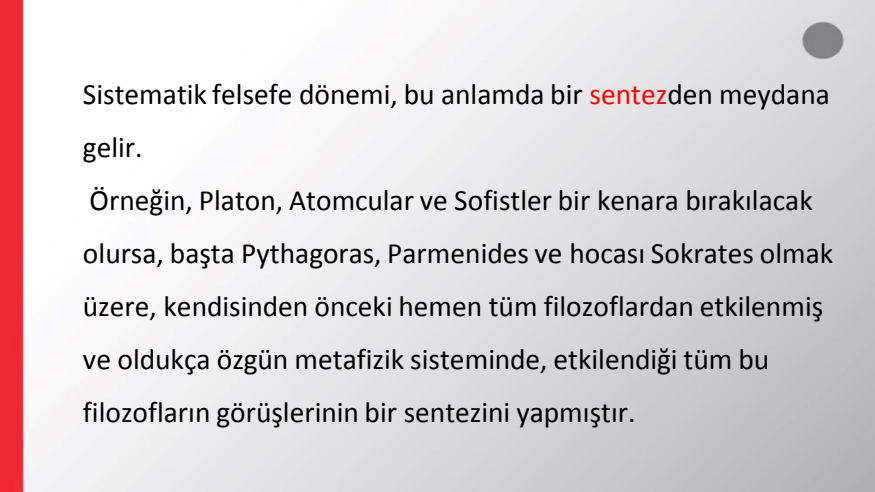
“**sistematik**” nitelemesi bu döneme iki bakımdan çok uygun düşer.

Her şeyden önce, Yunan felsefi düşüncesinin ulaştığı bu düzeyde, Platon ve Aristoteles insanın bilgiye ulaşırken kullandığı güç ve yetilerin güvenilirlik ve yeterliliklerini sorgulamaya başlar ve dolayısıyla, **eleştirel**, **sorgulayıcı** ve **analitik** bir tutum takınmak anlamında **sistematik** felsefeyle meşgul olurlar.

Yine aynı dönemde, Yunan felsefesinin ilk iki döneminde, doğa ve insan konularında elde edilen bilgiden de yararlanan Platon ve Aristoteles tarihin tanıdığı ilk ve en büyük felsefe **sistem**lerini oluştururlar.

Sistematik felsefe dönemi, bu anlamda bir **sentez**den meydana gelir.

Örneğin, Platon, Atomcular ve Sofistler bir kenara bırakılacak olursa, başta Pythagoras, Parmenides ve hocası Sokrates olmak üzere, kendisinden önceki hemen tüm filozoflardan etkilenmiş ve oldukça özgün metafizik sisteminde, etkilendiği tüm bu filozofların görüşlerinin bir sentezini yapmıştır.

Sistematik felsefe döneminin
tek merkezi **Atina**'dır.

Yine bu dönem, bilimsel
araştırmayla felsefe
faaliyetinin, eğitim ve
öğretimin **kurumsal** bir nitelik
kazandığı dönem olmuştur.

Bu çağda, eğitim ve araştırma faaliyeti için Platon **Akademi**'yi, Aristoteles de **Lise**'yi kurmuş ve araştırma faaliyetlerini burada sürdürmüşlerdir.

Bu iki filozof eğitim ve araştırma merkezlerinde hem bilimsel ve felsefi araştırma faaliyetini yönlendirip yönetmiş, dersler vermiş ve hem de ortalama okuyucu için popüler **felsefe kitapları** yazmışlardır.

Platon (Eflatun) (MÖ 427-MÖ 347) Atina

Aristokrat bir ailenin çocuğu olan Platon, hayatının ilk yarısında politik bir kariyere hazırlanmış fakat hocasının idam edilmesinin ardından, siyasete girmekten tamamen vazgeçmiş ve birtakım reform teşebbüsleriyle ıslah edilemeyeceğine inandığı politik koşullara felsefe yoluyla ayrıntılı bir sistem kurarak yanıt vermeye karar vermiştir.

Hayatının ikinci yarısında, Atina'da açtığı Akademi'de dönemin bilim adamı ve filozoflarını toplayarak felsefeyle uğraştı.

Akademi dışındakilerin yararlanabilmeleri için de otuz kadar felsefi eser kaleme aldı.

sadece felsefe eserleri olarak değil, edebiyat şaheseri denebilecek nitelikte seçkin yapıtlardır.

Modern filozoflardan Alfred North Whitehead'e göre Platon'dan sonraki bütün batı felsefesi onun eserine düşülmüş dipnotlardan başka bir şey değildir.

Görüşleri İslam ve Hristiyan felsefesine derin etkide bulunmuştur.

Platon'un felsefi görüşlerinin üzerinde hala tartışılmaktadır.

Eserlerini **diyaloglar** biçiminde yazmıştır.

Diyaloglardaki baş aktör çoğunlukla Sokrates'tir.

Sokrates insanlarla görüşlerini tartışır ve onların görüşlerindeki tutarsızlıkları ortaya koyar.

Sokrates'in Savunması

Platon çoğunlukla görüşlerini Sokrates'in ağzından açıklamıştır.

Görüşleri ortaçağda İslam filozofları tarafından korunmuş ve İslam düşünce dünyasındaki **Yeni Platonculuk** akımına neden olmuştur.

Platon'un Felsefesi

Platon'un felsefesini, beş önemli kuram içersinde toplamak mümkündür.

Bilgi

idealar

ruhun ölümsüzlüğü

Kozmoloji

devlet

Sokrates ve Platon'a göre felsefenin ana ereği, insanın mutluluğu ve yetkin yaşamının sağlanmasıdır.

Yetkin bir yaşam, ancak **erdemli** bir hayat sürmekle elde edilebilir.

Erdemin temeli “**bilgi**”, özü “**idealar kavramı**”, gerekçesi “**Kozmoloji**”, güvencesi “**ölümsüzlük**”, yaşamsal sığınağı “**devlet**”tir.

"İyi, doğru bir yaşamın kesin ölçütü ve amacıdır."

İyi, "erdemli" yani "iyi" bir yaşam sürmeyi olanaklı kılandır.

Platon'a göre "iyi", "ideaların ideasıdır" ve erdemlerden oluşan idealar merdiveninin tepesinde bulunur.

Platon'da iyi ideası, iyi olan her şeyin iyi olmasını sağlayanıdır.

Akıllı olmak, bilgili olmak, erdemli olmak iyidir.

Ama bunların hiçbiri tek başına yeterli değildir.

İyi, bütün bunları içine alan bir yaşam biçimidir.

Platon, bu tezin sağlam temellere oturtulabilmesinin, içerdiği "doğru" kavramının **tarif** edilebilir, hiç değilse araştırılabilir bir şey olması ile mümkün olduğunu kavramıştır.

Bu zorlu meseleyi çözmeye çalışırken; (soru sofist)

"Aradığımız şey bilinen bir şeyse, bunu aramaya gerek yoktur. Bilinmeyen bir şeyse, bulduğumuz şeyin aranan şey olduğunu nereden bileceğiz?" sorusu ile sofistler, Platon'un karşısında dururlar.

Filozof bu meseleyi, Pythagoras'çı öğretilerden edindiği "ruhun ölümsüzlüğü" kavramı ile çözmeyi deneyerek, Sokrates disiplini aşma yolunda ilk adımı atmıştır.

Ruh ölümsüz olduğuna göre, aranan doğru ile daha önceki yaşam dönemlerinde muhakkak karşılaşmış olmalıdır.

Ölümsüz bir ruh taşıyan insanoğlu için "**öğrenmek**", eskiden bilinen bir şeyi hatırlamaktan (anamnesis) başka bir şey değildir.

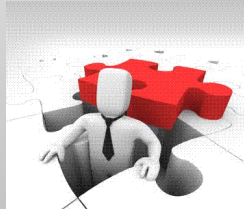

Ancak ölümsüz ruhunu eski yaşamında gördüklerinden anımsadıkları son derece muğlak bilgilerdir.

Üstüne üstlük, bir de bu dünyadaki doğrudan algılamaların getirdiği zihni karmaşa, bu bilgileri daha sallantılı tasavvurlar haline dönüştürmektedir.

Böylelikle Platon öğretisinin, "doğru sanı" (**doxa**) ve "**bilgi**" (episteme) arasındaki karşıtlık ile ruhta bilinçsiz bir halde mevcut, "**doğuştan tasavvurlar**" şeklinde özetlenebilecek iki ana görüşüne varılmış olmaktadır.

Sokrates'in "bilgi erdemdir" tezini daha bir derinlemesine irdeledikten sonra, Platon iki tür bilmenin söz konusu olabileceği görüşünü öne sürer.

Doğru sanı (doğru algılama) ile bilgi, iki ayrı dünya yaratmıştır. Bir yanda meydana gelen ve yok olan, doğru sanının, **rölatif gerçekliklerin dünyası**, diğer yanda, sağlam ve sürekli, asıl gerçeğin, **"idealar"ın dünyası**.

Doğru sanı, muğlak ve süreksizdir.

Bilgi ise bir temele, bir nedene (logos'a) bağlanmakla,
dayatılmakla sağlam ve sürekli olur.

(Bilginin Doğurtulması)

Olgunluk Dönemi

Platon'un bilgi kuramının çıkış noktası Protogoras'çıdır.

Bir şeyi bilen kişi, onu algılayan kişidir.

Bu yüzden "insan her şeyin ölçüsüdür". "Algı, daima var olan bir şeydir. Bilgi olduğu için de şaşmaz" diyor Protogoras.

Platon bu görüşe, **Herakleitos**'un, "var dediğimiz her şey, gerçekte oluş sürecinde olan bir nesnedir" şeklindeki "**akış kuramı**"nı katar.

Platon,

- Bilgi bir algıdır; (hatta aslında bilgi, bir algılama yargısıdır.)

- İnsan her şeyin ölçüsüdür;

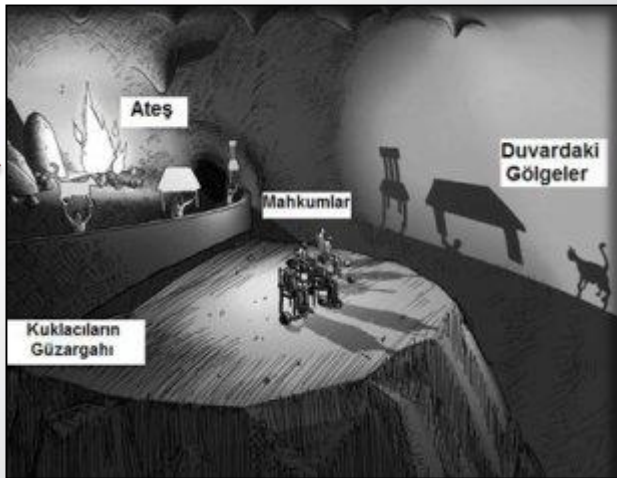
- Her şey akış halindedir;

şeklinde özetlenen kuramın, algılanan nesneler için doğru, gerçek bilgi açısından yanlış olduğu sonucuna varmıştır.

Bilgi teorisinin anahtar unsurlarını ünlü Mağara Benzetmesiyle açıklamaya çalışan Platon yine bu benzetmeyle insanın dünyadaki halini, insanın genel beşeri durumunu anlatır.

İnsanları salt gördüklerine inanmaya sevk eden, onlara yanlış fikirler ve değerler aşılayan, kısacası insanları yanılsamalara mahkûm olacak şekilde yetiştiren kötü toplumları eleştirir.

Felsefi bilgiye, derinliğine kavrayışa götüren soyut düşünmeyi özgürleştirici bir şey olarak tanımlayan Platon, düşünmeye başlayan kişiyi, gündelik deneyime bağlanmanın, kabul görmüş kanaatleri benimsemenin yarattığı zincirleri kıran biri, aydınlanma sürecini de karanlıktan aydınlığa doğru zahmetli bir yolculuk olarak gösterir.

Sağdan soldan derlenmiş malumatla yetinmeyip,
gerçekten düşünmeye, akıllarını kullanmaya başlayan
insanlar, benzetmede, pasif çoğunluğun tersine, kendileri
için bir şeyler yapmakta olan kimseler olarak betimlenir.

Platon'a göre, zincirlerinden bir kez kurtulduktan sonra, kişinin mağaranın dışına çıkabilmesi için çok büyük bir çaba göstermesi gerekir.

Koşulsuz bir rahatlık, mutlak bir kendini koyuvermişlik halinden hakikate erişmek amacıyla zorlu bir mücadeleye girişme olarak felsefi düşünmenin bu kadar canlı bir resmi, herhalde şimdiye kadar çizilebilmiş değildir.

Felsefenin insanı özgürleştirme gücüyle ilgili bu aydınlık ve iyimser resmin tam karşısında, Platon söz konusu benzetmesinde, felsefe tarafından aydınlatılmamış insanın durumuyla ilgili oldukça karanlık ve kötümser bir resim bulunur.

Onlar başkaları tarafından manipüle edilen biçare ve pasif insanlardır.

Çok daha kötüsü, onlar kendi durumlarına alışmış olup, bundan çok hoşnutturlar; bu yüzden de kendilerini kurtarmaya yönelik çabalara karşı koyarlar.

Felsefi düşünmeyen ve dolayısıyla, mağaranın duvarındaki gölgeleri gerçek sanan bütün insanları standartlaştırırken, onların sahip oldukları tüm inançları bir ve aynı düzeye indirgeyen Platon, mahkûmlarla filozofları veya felsefi düşünen aydınlanmış insanları birbirlerinden kesin çizgilerle ayırıp, onları bilişsel bakımdan farklı dünyalarda ikamet ettiklerini söyleyerek karşı karşıya getirir.

Mağara Benzetmesinin **eğitim** açısından da işe yarar bir yanı vardır;

Platon'a göre, insanların çok büyük bir çoğunluğu veya Sokrates'in yanlış değerlerin peşinden sürüklendiklerine inandığı için eleştirdiği Atinalıların çok büyük bir bölümü böyle karanlık bir mağaranın dibinde yaşamaktadırlar.

Bu yüzden tıpkı mahkûmun karanlık yerine ışığı görebilmesi için zincirlerinden kurtarıp bütün vücudunu arkaya çevirmek durumunda olması gibi, ruhun da Platon açısından, kendisinde bir körlüğe yol açan aldatıcı görünüşler dünyasından uzaklaşarak gerçeklik dünyasına dönmesi gerekir.

Eğitim öyleyse, tamamen dönüşümle ilgili bir meseledir; ruhun görünüş dünyasına sırt çevirerek gerçeklik alanına dönmesidir.

O, bu noktada insanların karanlıktan kurtulup aydınlığa
yükselebilmeleri için devletin yöneticilerinin katkılarının
kaçınılmaz olduğunu söyler;

gerçekten de mağaranın dışına çıkmayı başarmış filozofun veya
filozof-kralın, dışarıda, kitlelerden uzak bir biçimde kendi
gönlünce tefekkürde bulunma diye bir tercihi söz konusu olamaz.

O, mağaraya dönerek, hemşerilerini, gerekirse onlara rağmen
aydınlatmak, onları doğru koşullayacak toplumu yaratmakla
görevli olmalıdır.

Filozofun ünlü **idealar** kuramı' da bilgi anlayışının önemli bir ayağını oluşturur.

Bu kuram, hem **mantık** hem de **metafizik** içeriklidir:

Platon felsefenin bilgi anlayışından doğan ana metafizik düşüncesi, iki dünyanın ayırt edilmesine dayanmaktadır.

Bu dünyalardan biri varolanı ve hiç oluş halinde olmayanı, öteki ise hep oluş halinde olup hiçbir zaman varolmayanı içine alır.

Birincisi **akıl** bilgisinin, ikincisi de **doğru sanı**nın konusudur.

Buna göre: Duyularla algılanan cisimlerin karşısında cisimsel olmayan idealar vardır.

Bunlar, duyularla değil, düşünme ile kavranırlar; İşte, felsefi erdemin koşulu olan gerçek bilginin temeli, kökü ancak bu idealar dünyasında bulunabilir.

İdealar dünyasından gelerek, insani beden ile birleşen ölümsüz ruhun amacı, asıl yurduna tekrar kavuşmaktır.

Beden, bu isteğin gerçekleşmesine yardımcı olarak işlevini yerine getirmelidir.

Bu kavuşmanın gerçekleşmesi, idealara ulaşmaya, ideaları bilmeye bağlıdır.

Bu bilgi de yine bir anımsamadır.

Platon'a göre ruhlardan çok büyük bir çoğunluğunun anımsadığı bulanık görüntülerdir. “**anımsama yetisi**”

Ruhlardan küçük bir azınlıkta "**algılama yetisi**", daha az bir oranında "**anlama yetisi**" ve nihayet pek azında, ideaları tamamıyla hatırlayabilme, "**akıl yetisi**" vardır.

(sevgi kavramı /eros)

İdelar Nelerdir? Nerede varolurlar?

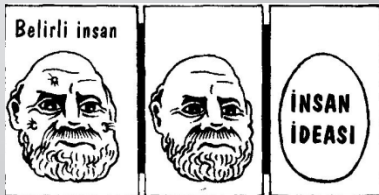
‘İdealar’ı duyusal dünyada kopya ya da suretlerini gördüğümüz nesnelerin ezeli-ebedi ilk örnekleri veya örüntüleri şeklinde tarif edebiliriz.

Örneğin güzel bir manzara **Güzellik İdeası**’nın bir kopyasıdır.

Platon'a göre, biz bu manzaranın güzel olduğunu ancak Güzellik İdeasını bildiğimiz ve manzaranın Güzellik İdeasından pay aldığını fark ettiğimiz için söyleyebiliyoruz.

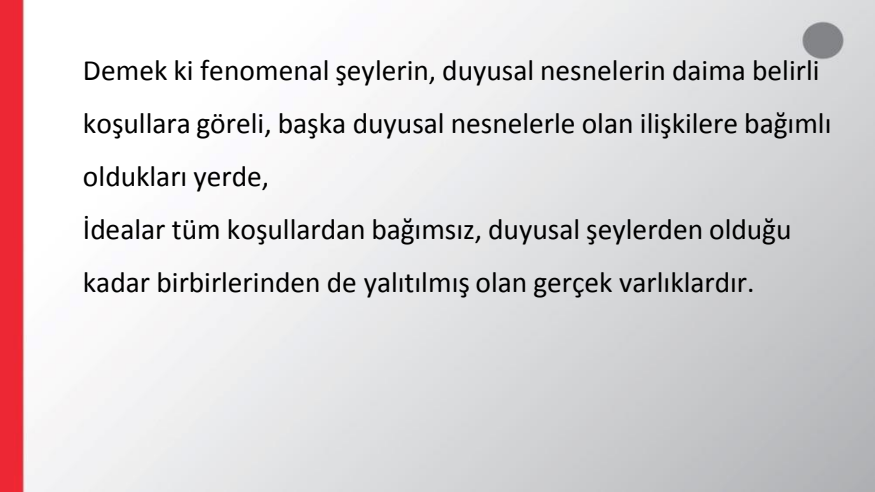
Örneğin her güzel şey, şu güzel insan ya da heykel, şu eylem ya da birey ölüme ve unutulmaya mahkûm iken, Güzellik ideasının kendisi yok olmaz.

O varlığa gelmemiştir ve yok olmayacaktır; ezeli-ebedi olarak ve gerçekten vardır.

Güzellik ideası örneğinden hareketle İdealar hakkında şu genel yargıya varabiliriz:

Güzellik İdeası, (1) her zaman vardır, (2) ne varlığa gelir ne de yok olup gider, (3) ne büyür ne de küçülür, (4) ne bir parçasıyla güzel, başka bir parçasıyla çirkindir, (5) ne belli bir zamanda güzel, başka bir zamanda çirkindir, (6) ne birine güzel, başka birine çirkin görünür, (7) ne belli bir zamanda nede belli bir mekandadırlar.

Demek ki fenomenal şeylerin, duyuşal nesnelerin daima belirli koşullara göreli, başka duyuşal nesnelerle olan ilişkilere bağımlı oldukları yerde,

İdealar tüm koşullardan bağımsız, duyuşal şeylerden olduğu kadar birbirlerinden de yalıtılmış olan gerçek varlıklardır.

(**ahlak- etiği**)

Platon İdealar kuramını, sadece **epistemolojik** problemleri çözmek, Sofistlerin rölativizmine karşı kesin ve mutlak bilginin geçerli olduğunu göstermek için değil aynı zamanda etik probleme bir çözüm sunmak, Sofistlerin değer rölativizmine karşı, **etik mutlakçılığı** savunabilmek için de öne sürmüştür.

Platon böyle bir etik anlayışa, Sokrates'ten yola çıkarak "**erdem**
bilgi olduğu" teziyle cevap verdi;

ve söz konusu cevabı üç parçalı ruh anlayışıyla ve erdemle işlev arasında bir özdeşlik kuran erdem teorisiyle destekledi.

Ruh: (iç çatışma) akıl – tin – iştaha / Düşünsel ve duygusal yapı

Erdem:

akılın görevi bilmek,

tinin görevi kişiye gerçekten gurur kazandıracak şeyler için ölesiye mücadele etmek,

iştihanın görevi ise fiziki tatminlerde aşırıya kaçmayıp, ölçülü olmaktır.

Platon'un ahlak öğretisi, «ruh» öğretisiyle doğrudan ilişkilidir.

Platon'a göre ruh üç parçadır.

En aşağı düzeyde: bedensel istekler, arzular, iştahlar yer alır.

En üst düzeyde : hakikati keşfetme ve kavrama yeri akıl yer alır.

İkisi arasında kalan parça ise: «nefs» (pneuma) veya can adını alır.

Ruhun bu parçaları arasında denge sağlama görevi Erdemle ilgilidir.

Birinci düzeydeki işlevlerle ilgili temel erdem «**ölçülülük**»tür. (Kirene ve Kinik Okulu)

İkinci düzeydeki işlevlerle ilgili temel erdem «**cesaret**»tir.

Son düzeydeki işlevlerle ilgili temel erdem «**bilgelik**»tir.

Platon'un mutluluk için dört erdemi: **Ölçülülük, Cesaret, Bilgelik ve Adalet**

Erdem için ikinci ve çok daha belirleyici unsur, bütünsel ruhun gerçek çıkarlarını gözetme, ruhun birliğini ve bütünlüğünü hesaba katma olgusudur.

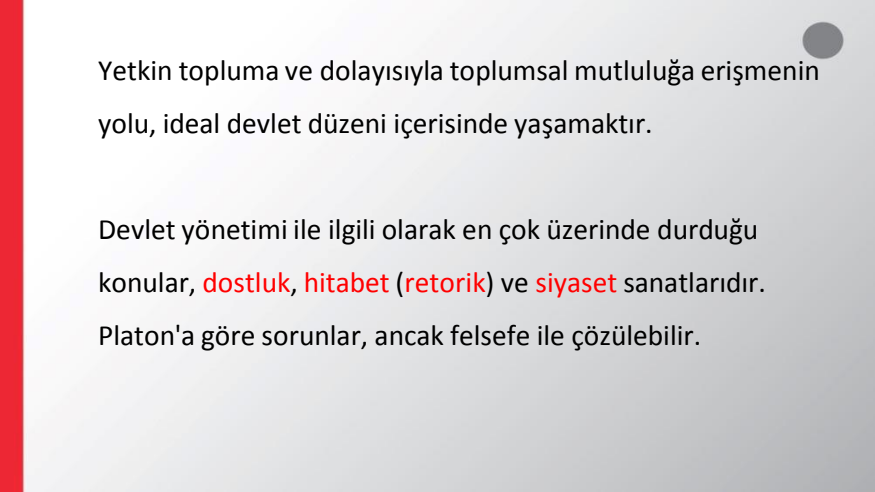
Platon'un kurduğu analogiye göre, beden için organların doğru etkinliği ve birlik halinde işleyişinin yarattığı **sağlık** neyse, ruhun parçalarının kendi işlevlerini yerine getirmelerinin sonucu olan **mutluluk** da ruh için odur. (*eudaimonia*)

Yaşlılık Dönemi

Platon bu aşamada, önceleri ele aldığı birçok konuyu tekrar gündeme getirerek, bir kez daha incelemiştir.

İlgisi daha çok ahlaki (etik) sorunlar ile insanoğlunun mutluluğuna yöneliktir.

Yetkin insan yerine, yetkin **toplumu** tarif etme çabası içersindedir.

Yetkin topluma ve dolayısıyla toplumsal mutluluğa erişmenin yolu, ideal devlet düzeni içerisinde yaşamaktır.

Devlet yönetimi ile ilgili olarak en çok üzerinde durduğu konular, **dostluk**, **hitabet** (**retorik**) ve **siyaset** sanatlarıdır. Platon'a göre sorunlar, ancak felsefe ile çözülebilir.

Gerçek dostluk, hikmet sevgisi (eros) ile ruhları tutuşmuş insanların beraberliğinden başka bir şey değildir.

İnsanların doğal amaçları olan toplumsal mutluluğu sağlamakla görevli devlet yönetimi sanatı da felsefe olmadan yapılamaz.

Nelerin toplumsal mutluluğu yaratabileceğini, felsefeden başka hiç bir şey tarif edemez.

"yığınlar hiç bir zaman filozof olmayacaktır"

Dolayısıyla toplumları mutluluğa ulaştırmak, yönetimin bilge kişilere teslim edilmesi ile mümkün olur.

Platon'a göre, "başa filozoflar geçmez, ya da baştakiler felsefe yapmazlarsa, insanlığın acıları asla sona ermeyecektir."

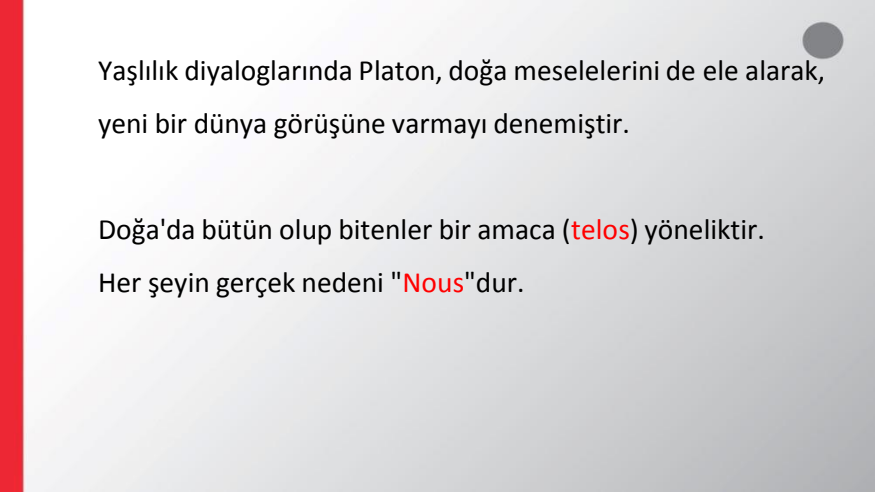
(Farabi- el-Medinetü'l Fazıla)

Devleti teşkil eden bireyleri, yöneticiler, (Siyasette söz sahibi olanlar), koruyucular, çiftçiler

Platon'un ideal devletinin yasası, tam bir (Otokrasi) aristokrasidir, "en iyilerin", yani bilgililerin, erdemlilerin başta bulunmasını isteyen bir devlet biçimidir.

Bu devlette kanunların konulması, topluluk hayatının düzenlenmesi işi filozoflara, bilge kişilere verilmiştir.

(Farabi- el-Medinetü'l Fazıla)

Yaşlılık diyaloglarında Platon, doğa meselelerini de ele alarak, yeni bir dünya görüşüne varmayı denemiştir.

Doğa'da bütün olup bitenler bir amaca (**telos**) yöneliktir.

Her şeyin gerçek nedeni "**Nous**"dur.

Tanrısal akıl ya da doğrudan Tanrı olarak tarif edilen "Nous" işe karışmadan önce Evren, Demokritos'un materyalist öğretisi ile betimlediği mekanik bir tözdür.

Platon'a göre, Nous tarafından biçimlendirilerek Evren,"Kaos'dan düzene" geçirilmiş, ruhu ve zekası olan bir canlıdır.

Büyük düzenleyici, kendisi gibi önsüz ve sonsuz bir töz bulmuş ve ona biçim vermiştir.

Evren, Tanrı tarafından bilinen "dünya ideası"na uygun olarak ve benzetilerek biçimlendirilmiş bir görüntüdür.

Küre biçimindedir. Zira, her noktası benzer olan tek şekil küredir.

- Döner. Zira, eli ayağı olmayan, küre biçimindeki bir töz için tek yetkin devinim dönmedir.
- Tektir. Zira, yetkin bir kopya olarak yapıldığından, birden çok olamaz.
- İlksiz ve sonsuzdur. Zira, aslı, ideası, ilksiz ve sonsuzdur.
- "Nous" her şeyi, her şey için iyi olana göre düzenler.
- En büyük ve en doğru düzenleyicidir.

Bir evrim daha geçiren Platonik düşüncede "güzel" kavramı, artık yerini "iyi"ye, ama "herkes ve her şey için iyi olana" bırakmıştır.

"İyi" değerler skalasının en üstüne yerleşmiştir.

Böylelikle iki kavram özdeşleşmiş olmaktadır.

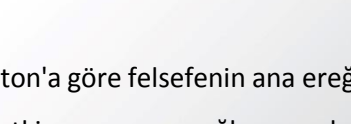
Nous veya Tanrı, "iyi"nin ta kendisidir.

Yarattığı ve biçimlendirdiği dünya da, eksiksiz ve yetkin olmalıdır.

(Gazzali)

Bu eksiksiz ve yetkin dünya, idealar dünyasıdır.
Duyumlar dünyası ise, tanrısal bir takım
sınırlamalar nedeniyle, idealar dünyasına, ancak
olabildiğince uygun olacaktır.

Sokrates ve Platon'a göre felsefenin ana ereği, insanın mutluluğu ve yetkin yaşamının sağlanmasıdır.

Yetkin bir yaşam, ancak **erdemli** bir hayat sürmekle elde edilebilir.

Erdemin temeli “**bilgi**”, özü “**idealar kavramı**”, gerekçesi “**kozmoji**”, güvencesi “**ölümsüzlük**”, yaşamsal sığınağı “**devlet**”tir.

| TEŞEKKÜRLER